

AgEcon SEARCH
RESEARCH IN AGRICULTURAL & APPLIED ECONOMICS

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search
<http://ageconsearch.umn.edu>
aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

PRZEDSIĘBIORCZOŚĆ CZYNNIKIEM ROZWOJU OBSZARÓW WIEJSKICH – WYNIKI BADAŃ W UJĘCIU LOKALNYM I REGIONALNYM

Grażyna Adamczyk-Łojewska[✉], Adam Bujarkiewicz

Uniwersytet Technologiczno-Przyrodniczy w Bydgoszczy

Abstrakt. W artykule przedstawiono wyniki badań dotyczących osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą zarejestrowanych w systemie REGON, które charakteryzują rozwój przedsiębiorczości na obszarach wiejskich w Polsce w okresie poakcesyjnym. Głównym celem podjętych badań było określenie tendencji rozwojowych oraz zróżnicowania terytorialnego w zakresie analizowanej formy aktywności ekonomicznej. Badania przeprowadzono przy wykorzystaniu komputerowych banków danych lokalnych (BDL) GUS, a także techniki GIS (Geographic Information Systems) do zobrazowania części wyników w postaci map problemowych. Analizę zarejestrowanych osób fizycznych w relacji do ludności (na 100 mieszkańców) przeprowadzono na dwóch poziomach: lokalnym (w układzie wszystkich w kraju gmin) w odniesieniu do lat 2003–2012, a także regionalnym (w przekroju 16 województw) dla lat 2003–2014. Badania wskazały na wzrost znaczenia przedsiębiorczości w rozwoju obszarów wiejskich, ale jednocześnie na duże zróżnicowanie terytorialne w tym zakresie.

Słowa kluczowe: obszary wiejskie w Polsce, rozwój przedsiębiorczości, osoby fizyczne prowadzące działalność, zróżnicowanie terytorialne

WPROWADZENIE

Badania wykazują, że najbardziej zagrożone marginalizacją ekonomiczną są w Polsce opóźnione w procesie

przekształceń strukturalnych obszary o dużym udziale funkcji rolniczych (Adamczyk-Łojewska, 2007, s. 231–235). Istniejące niekorzystne uwarunkowania rynkowe rozwoju działalności rolniczej, będące następstwem m.in. ograniczonego wzrostu spożycia produktów rolnych, a także narastającej konkurencji międzynarodowej oraz regulacji w zakresie rozmiarów produkcji, nie tworzą korzystnych perspektyw dla wzrostu dochodów rolniczych (Adamowicz, 2005, s. 17; Rembisz, 2005, s. 33). Rolnictwo polskie uzyskuje pewne przewagi komparatywne na rynku europejskim, ale głównie w wyniku dużego nakładu pracy i niskiej jej wyceny (Woś, 2005, s. 12).

Pomimo istotnego wsparcia finansowego dla sektora rolnego i obszarów wiejskich w ramach realizowanej w Unii Europejskiej wspólnej polityki rolnej, pożądane przekształcenia strukturalne w polskim rolnictwie przebiegają wolno (Weiss i Bitkowska, 2014, s. 210). Rolnictwo polskie charakteryzuje się wyjątkowo niskim na tle państw Wspólnoty poziomem społecznej wydajności pracy, co jest konsekwencją niekorzystnej struktury agrarnej oraz nadmiaru ludności rolniczej, zwłaszcza na obszarach, które historycznie odziedziczyły względny niedorozwój strukturalny w tym zakresie (Adamczyk-Łojewska, 2013).

W warunkach, gdy zmniejsza się udział rolnictwa w gospodarce narodowej (w wartości PKB) oraz jego zdolność do zapewnienia zadowalającego poziomu utrzymania dużej liczby osób, wzrasta znaczenie

[✉]dr hab. Grażyna Adamczyk-Łojewska, Katedra Ekonomii i Prawa Gospodarczego, Wydział Zarządzania UTP w Bydgoszczy, ul. Fordońska 430, 85-790 Bydgoszcz, Poland, e-mail: gslojewsca@neostrada.pl

alternatywnych (pozarolniczych) funkcji i miejsc pracy dla ludności pozostającej na wsi. Na obszarach wiejskich mogą być rozwijane, oprócz działalności rolniczej czy leśnej, różne grupy funkcji: pozarolnicza działalność produkcyjna, budowlana, handlowa i inne usługi rynkowe, w tym rekreacyjno-turystyczne, usługi społeczne, funkcje osiedleńcze, ekologiczne, a struktura wymienionych funkcji może być odmienna w zależności od uwarunkowań społeczno-ekonomicznych oraz przyrodniczo-technicznych w konkretnych systemach przestrzennych. Zróżnicowane mogą być również formy organizacyjno-prawne tego typu aktywności, takie jak m.in.: przedsiębiorstwa (zwłaszcza małe i średnie), grupy producentów rolnych, lokalne grupy działania (stowarzyszenia, zrzeszenia) oraz różnego typu sieci przedsiębiorstw współpracujących i zlokalizowanych w geograficznym sąsiedztwie, tworzące załączki potencjalnych klastrów.

Dla rozwoju tego typu form działania istotne znaczenie ma szereg czynników o charakterze endo- oraz egzogenicznym. Wśród wielu czynników endogenicznych kształtujących lokalne uwarunkowania rozwoju pozarolniczych form aktywności gospodarczej, zdaniem wielu autorów (Chojnicki i Czyż, 2005; Hryniwicz, 2000) podstawowe znaczenie ma jakość zasobów ludzkich, określona zarówno poziomem rozwoju kapitału ludzkiego (w zakresie wiedzy, kompetencji, pracowitości, zdolności do ponoszenia ryzyka oraz szeroko rozumianej postawy i umiejętności przedsiębiorczego działania), jak i kapitału społecznego (w aspekcie norm i wartości, umiejętności współdziałania, a także mniej lub bardziej życzliwego ze strony otoczenia akceptowania i wspierania postaw przedsiębiorczych). Tego typu cechy i postawy wynikają z doświadczenia historycznego i lokalnych tradycji, dlatego mogą być terytorialnie zróżnicowane w ramach kraju. Można je wprawdzie kształtować przez odpowiednią politykę jakościowego rozwoju zasobów ludzkich oraz wsparcia ze strony otoczenia instytucjonalnego, m.in. w postaci doradztwa biznesowego i technologicznego oraz inkubatorów przedsiębiorczości, a także funduszy pożyczkowych czy gwarancyjnych (Psyk-Piotrowska i Sudra, 2014). Jest to jednak proces złożony i długotrwały, w dużym stopniu zależny od aktywności lokalnych władz samorządowych w zakresie tworzenia sprzyjających warunków do rozwoju (instytucjonalnych i infrastrukturalnych), a także od możliwości naśladowania w bliskim otoczeniu różnego typu rozwiązań i zachowań przedsiębiorczych.

Spśród różnorodnych czynników (prawnych, ekonomicznych, politycznych), egzogenicznych w stosunku do lokalnego środowiska, dla rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich szczególnie istotne znaczenie ma wspólna polityka rolna Unii Europejskiej oraz sposób jej wdrażania i realizowania w kraju za pośrednictwem Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich (Weiss i Bitkowska, 2014). Dostępne w ramach tej polityki instrumenty i środki oddziaływania, w powiązaniu z innymi funduszami strukturalnymi, mogą przyspieszać pożądane procesy poprawy konkurencyjności samego rolnictwa, jak również bardziej zrównoważonego, wielofunkcyjnego rozwoju gospodarczego i społecznego wsi. Szanse w tym zakresie mogą być jednak wykorzystane w różnym stopniu w poszczególnych systemach terytorialnych, m.in. w zależności od dostosowania rozwiązań do silnie zróżnicowanych warunków społeczno-ekonomicznych rozwoju wsi w Polsce (Stanny, 2014; Stanny i Strzelczyk, 2015).

W artykule przedstawiono wyniki badań przeprowadzonych w skali całego kraju według gmin, a także województw, które charakteryzują rozwój przedsiębiorczości gospodarczej na obszarach wiejskich Polski w okresie poakcesyjnym, tj. w warunkach pogłębiającego się procesu integracyjnego oraz realizowania polityki spójności. Głównym celem prezentowanych badań było określenie tendencji rozwojowych w zakresie pozarolniczej aktywności ludności w postaci samodzielnie prowadzonej działalności gospodarczej, a także ewentualnych zmian w terytorialnym zróżnicowaniu tego zjawiska. Prezentowane wyniki stanowią wycinek szerszych badań dotyczących przekształceń strukturalnych i przestrzennych w gospodarce Polski w okresie poakcesyjnym, realizowanych w ramach grantu NCN (PB-3808/BH03/2011/40).

METODYKA BADAŃ

Przedsiębiorczość jako pojęcie wieloaspektowe bywa odmiennie definiowana i interpretowana przez różnych autorów (Gaweł, 2007; Grzegorzewska-Mishka, 2010; Piecuch, 2010; Sikorska-Wolak, 2012; Schumpeter, 1960). Na ogół akcentuje się dwa aspekty przedsiębiorczości:

- atrybutowy, tj. aktywnej postawy człowieka określonej przez wiele różnych cech, które sprzyjają podejmowaniu złożonych problemów, w tym o charakterze gospodarczym, oraz ułatwiają skuteczne ich rozwiązywanie;

- czynnościowy (procesowy), rozumiany jako pewien sposób działania, m.in. podejmowania ryzyka, kreowania pomysłów i umiejętności ich praktycznego realizowania.

W rozwoju gospodarczym istotne znaczenie ma umiejętność łączenia i jednoczesnego rozwijania obu tych aspektów, a przejawem tego procesu mogą być różne formy aktywności gospodarczej. W prezentowanych badaniach założono, że istotnym wyrazem upowszechniania się tego typu postaw oraz działań przedsiębiorczych mogą być osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą zarejestrowaną w systemie REGON. W ramach tej formy organizacyjno-prawnej dominują bowiem przedsiębiorstwa małe i średnie (w tym głównie mikroprzedsiębiorstwa), tj. takie, które mogą znajdować odpowiednie warunki dla rozwoju również na obszarach wiejskich. Można zatem przyjąć, że liczba tych podmiotów przypadająca na 100 mieszkańców charakteryzuje w przybliżeniu aktywność ludności w podejmowaniu samodzielnej (głównie pozarolniczej¹) działalności gospodarczej w ramach poszczególnych systemów terytorialnych, w tym na obszarach wiejskich (tj. w gminach wiejskich i na wyodrębnionych terytorialnie obszarach wiejskich gmin miejsko-wiejskich).

W badaniach wykorzystano informacje zawarte w komputerowych bankach danych lokalnych (BDL), publikowanych przez GUS dla poszczególnych lat, które umożliwiają grupowanie i analizę danych na różnych poziomach NTS oraz zastosowanie techniki GIS (Geographic Information Systems) do sporządzania map problemowych.

Analizę aktywności ekonomicznej w postaci zakładów osób fizycznych zarejestrowanych w systemie REGON przeprowadzono na dwóch poziomach terytorialnej dezagregacji:

- lokalnym, tj. w układzie wszystkich w kraju gmin z obszarami wiejskimi; zakres czasowy tej analizy objął cztery lata (2003, 2008, 2010 i 2012), charakteryzujące zmiany zachodzące w badanym zakresie w ciągu 10 lat, w tym w pięciu latach korzystnej koniunktury gospodarczej, a także spowolnienia wzrostu po 2008 r. w wyniku oddziaływania światowego kryzysu finansowego i gospodarczego;
- regionalnym, tj. w układzie 16 województw, gdzie uwzględniono nieco dłuższy, dwunastoletni okres 2003–2014.

¹ Dane nie obejmują osób prowadzących gospodarstwa indywidualne w rolnictwie.

WYNIKI BADAŃ

Ogólna liczba zakładów osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą zarejestrowaną w systemie REGON podlegała w latach 2003–2014 w skali kraju niewielkim wahaniom oraz wykazywała tendencję wzrostową – w badanym okresie zwiększyła się o więcej niż 6%. Podobnie wzrosła, chociaż w nieco mniejszym stopniu (o 5,2%), liczba zakładów osób fizycznych przypadająca na 100 mieszkańców (tab. 1 oraz rys. 1 i 2).

Większość zakładów osób fizycznych była zarejestrowana w miastach (75% i 70% odpowiednio w 2003 i 2014 r.). Liczba omawianych podmiotów w miastach wykazywała jednak tendencję malejącą, jedynie w 2010 r. wzrosła o niecałe 2%, natomiast w całym okresie 2003–2014 nieznacznie spadła (o 1%), a w relacji do mieszkańców pozostała na niezmiennym poziomie (8,9 zakładu na 100 mieszkańców) (tab. 1 oraz rys. 1 i 2).

Na obszarach wiejskich, w odróżnieniu od miast, liczba zakładów osób fizycznych w analizowanym okresie systematycznie rosła, począwszy od 2004 r. W latach 2003–2014 wzrosła o 26%, a w relacji do ludności z 4,8 do 5,8 zakładu na 100 mieszkańców (tj. prawie o 21%) (tab. 1 oraz rys. 1 i 2).

O procesie terytorialnego upowszechniania się, w tym na obszarach wiejskich, przedsiębiorczych postaw ludności oraz wzrostu aktywności ekonomicznej w ramach własnej działalności gospodarczej świadczy zmniejszający się w badanym dziesięcioleciu współczynnik zmienności liczby zakładów osób fizycznych na 100 mieszkańców, analizowany w przekroju wszystkich w kraju gmin, w tym miast i obszarów wiejskich. W latach 2003, 2008, 2010 i 2012 współczynnik ten kształtował się odpowiednio na poziomie 44,9%, 43,8%, 42,6% oraz 40,8%², co świadczy o malejącej koncentracji przestrzennej w zakresie badanego zjawiska. Wyrazem korzystnych tendencji jest wyraźny wzrost (z 15% do 23%) udziału gmin z obszarami wiejskimi (tj. gmin wiejskich i obszarów wiejskich w gminach miejsko-wiejskich) o liczbie zakładów osób fizycznych od 6 na 100 mieszkańców, a także zmniejszenie udziału (z 40,8% do 31,6%) gmin o relatywnie niskim poziomie aktywności w podejmowaniu własnej działalności

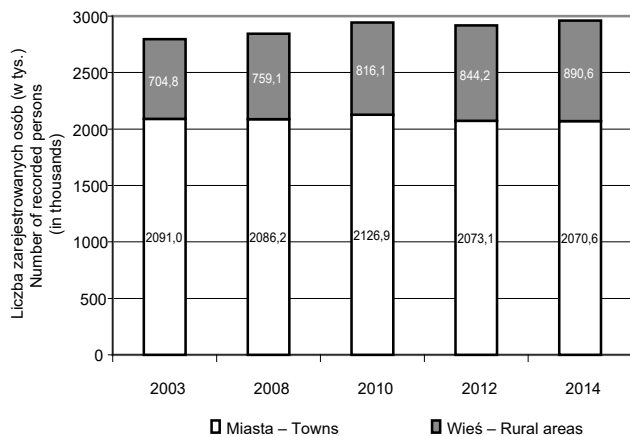
² Obliczenia własne na podstawie danych BDL GUS dla wymienionych czterech lat.

Tabela 1. Dynamika zmiany liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą zarejestrowanych w systemie REGON w Polsce w latach 2003–2014

Table 1. Dynamics of change in natural persons number conducting economic activity registered in the REGON system in Poland in 2003–2014

Wyszczególnienie Specification	Dynamika liczby zarejestrowanych osób Dynamics of the number of recorded persons 2003 = 100				
	2003	2008	2010	2012	2014
Liczba osób – razem – Number of persons – total	100,0	101,8	105,3	104,3	105,9
w miastach – in towns	100,0	99,8	101,7	99,1	99,0
na wsi – in rural areas	100,0	107,7	115,8	129,8	126,3
Liczba osób na 100 mieszkańców – razem Number of persons per 100 inhabitants – total	100,0	101,9	104,3	103,4	105,2
w miastach – in towns	100,0	100,7	102,0	100,0	100,0
na wsi – in rural areas	100,0	106,5	112,5	116,7	120,8

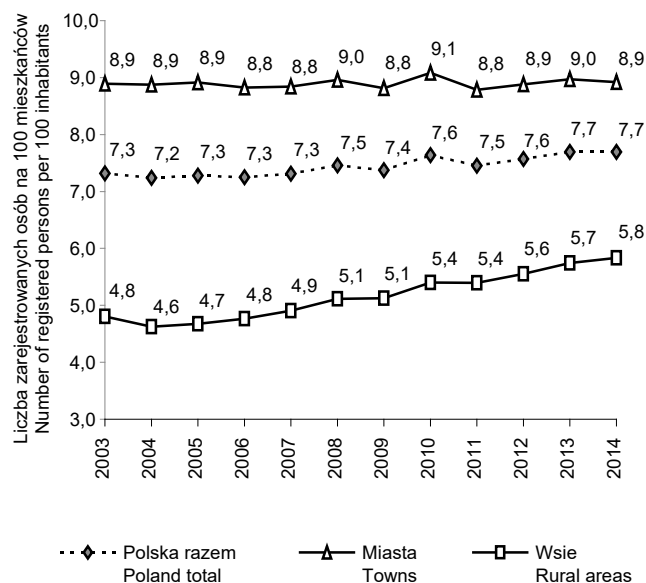
Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2003–2014.
Source: own study based on data from BDL GUS, 2003–2014.

Rys. 1. Liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą zarejestrowanych w systemie REGON na obszarach wiejskich i w miastach w Polsce w latach 2003–2014
Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2003–2014.

Fig. 1. Number of natural persons conducting economic activity, registered in the REGON system in rural areas and in towns in Poland in 2003–2014

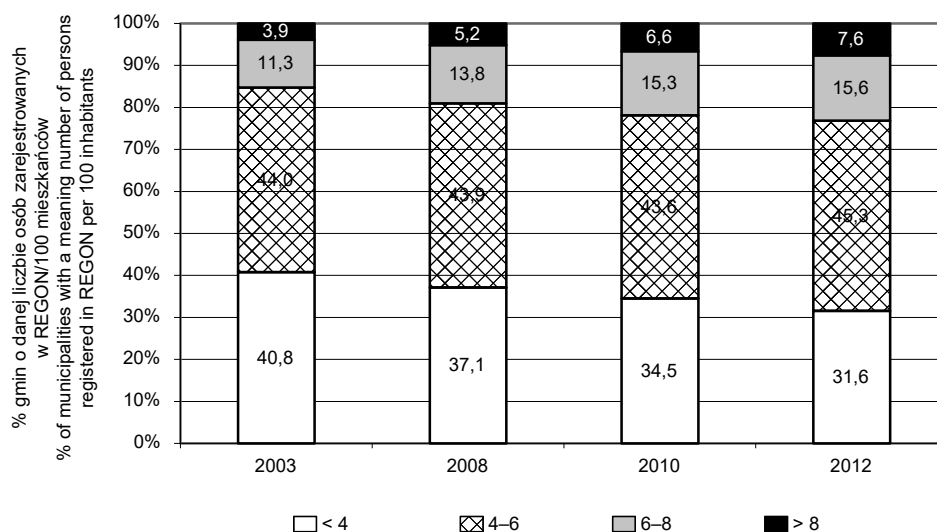
Source: own study based on data from BDL GUS, 2003–2014.

Rys. 2. Liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą zarejestrowanych w systemie REGON na 100 mieszkańców w całej Polsce, na wsi i w miastach w latach 2003–2014

Fig. 2. The number of natural persons conducting economic activity, registered in the REGON system per 100 inhabitants in whole Poland, rural areas and in towns, 2003–2014

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2003–2014.
Source: own study based on data from BDL GUS, 2003–2014.

Rys. 3. Udział gmin (%) z obszarami wiejskimi według liczby osób fizycznych zarejestrowanych w systemie REGON na 100 mieszkańców w Polsce w latach 2003–2012

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDL GUS, 2003–2012.

Fig. 3. The participation of municipalities (%) with rural areas according to the number of natural persons registered in the REGON system per 100 inhabitants in Poland in 2003–2012

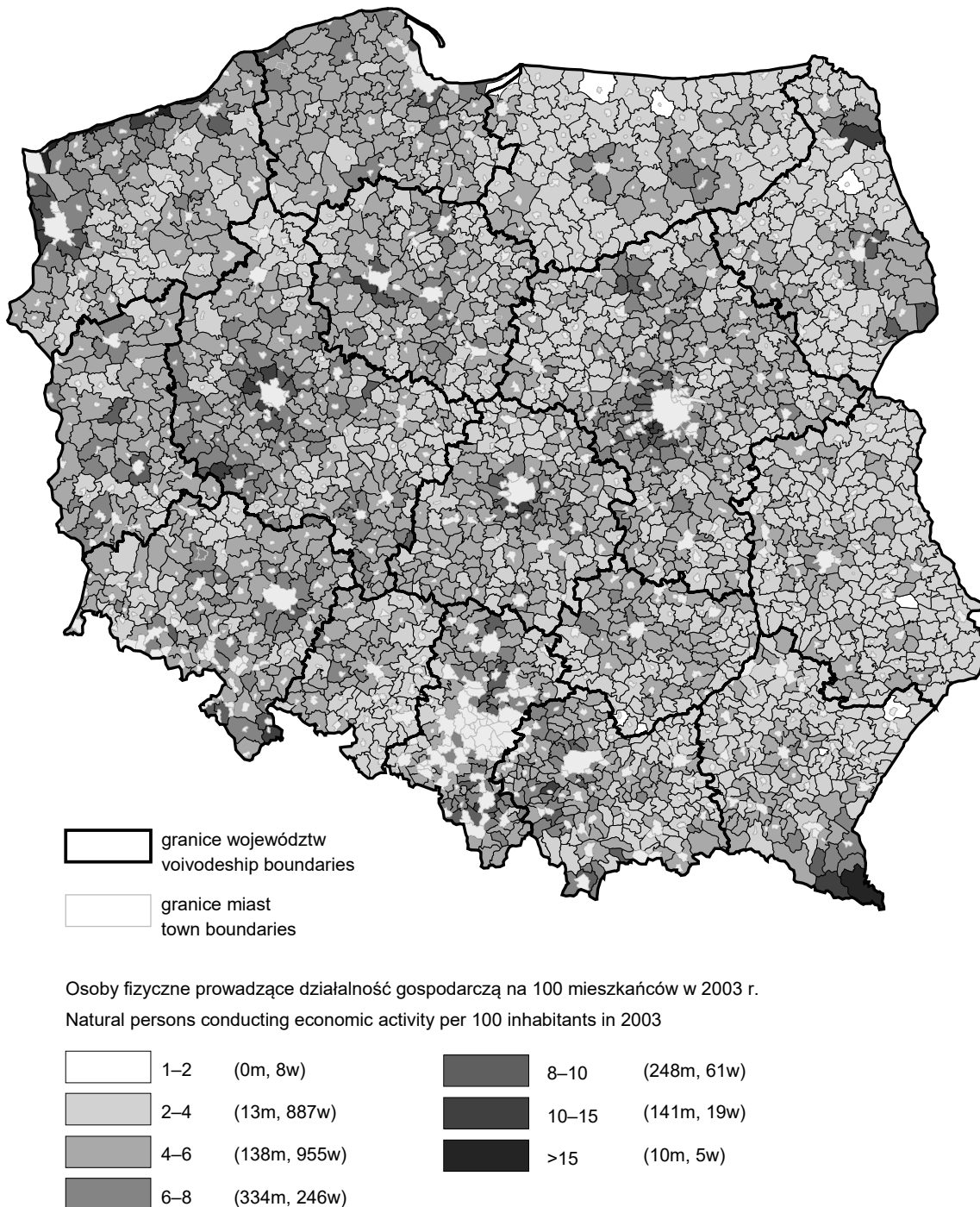
Source: own study based on data from BDL GUS, 2003–2012.

gospodarczej (o liczbie zakładów od 4 na 100 mieszkańców) (rys. 3).

Analiza porównawcza map problemowych charakteryzujących liczbę zarejestrowanych zakładów osób fizycznych w relacji do ludności w przekroju gmin (w tym miast i obszarów wiejskich) w 2003 i 2012 r. (rys. 4 i 5) wskazuje jednak na zróżnicowany terytorialnie przebieg analizowanych procesów. Zjawisko wzrostu aktywności ekonomicznej ludności w omawianej formie nastąpiło w badanym okresie w dużej skali przede wszystkim w bliskim sąsiedztwie największych miast Polski, co jest związane z rozszerzającą się suburbanizacją obszarów wiejskich w bliskim otoczeniu miast, zwłaszcza największych i dużych. W miarę jak w tego typu ośrodkach zmniejsza się przewaga pozytywnych efektów zewnętrznych nad negatywnymi efektami wynikającymi z urbanizacji, rośnie atrakcyjność terenów zlokalizowanych w sąsiedztwie dużych aglomeracji, zarówno w zakresie zamieszkania, jak i podejmowania różnego rodzaju działalności gospodarczej. Korzyści zewnętrzne wynikające z aglomeracji, w tym urbanizacji, zmieniają się bowiem w miarę wzrostu koncentracji przestrzennej (liczby przedsiębiorstw na danym terenie

i wielkości aglomeracji). Do pewnego poziomu koncentracji korzyści na ogół rosną i są wyższe od negatywnych efektów (niekorzyści). Po przekroczeniu pewnego poziomu koncentracji przestrzennej mogą się nasilać negatywne efekty zewnętrzne (koszty zewnętrzne). Wynikają one m.in. ze zbyt dużej konkurencji, spadku cen oferowanych produktów i wzrostu cen czynników wytwórczych czy także zatłoczenia środowiska miejskiego oraz pogorszenia jakości życia. Występują wówczas efekty rozprzestrzeniania się rozwoju i dyfuzji różnego typu innowacji, co oddziałuje pozytywnie na rozwój otaczających obszarów, w tym wiejskich (Adamczyk-Łojewska, 2016, s. 9–11).

W analizowanym okresie miały miejsce również procesy upowszechniania się przejawów przedsiębiorczości oraz rozwoju pozarolniczej działalności gospodarczej na obszarach wiejskich zlokalizowanych w dalszym zapleczu regionalnym dużych miast (rys. 4 i 5). Procesy te były jednak silnie zróżnicowane w układzie terytorialnym Polski. Liczba gmin o stosunkowo dużej aktywności ludności w podejmowaniu pozarolniczej działalności gospodarczej w formie zakładów osób fizycznych rejestrowanych w REGON na obszarach

Rys. 4. Liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą zarejestrowanych w systemie REGON na 100 mieszkańców na obszarach wiejskich i w miastach w Polsce w 2003 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS, 2003 (Adamczyk-Łojewska, 2007).

Fig. 4. Number of natural persons conducting economic activity registered in the REGON system per 100 inhabitants on rural areas and in towns in Poland in 2003

Source: own study based on data from BDL GUS, 2003 (Adamczyk-Łojewska, 2007).

wiejskich (≥ 6 na 100 mieszkańców, tj. wyższej niż średnio w kraju na wsi) zwiększyła się w badanych latach najbardziej w zachodniej i południowo-zachodniej części kraju, w województwach: małopolskim (o 23 gminy), wielkopolskim (o 28), pomorskim (o 23), śląskim (o 22), a także dolnośląskim czy opolskim. O wiele mniej wzrosła liczba takich gmin we wschodniej części Polski, w województwie podkarpackim (o 1 gminę), podlaskim (o 2), warmińsko-mazurskim, a dodatkowo także w kujawsko-pomorskim (tab. 2).

Jednocześnie liczba gmin o stosunkowo małej aktywności ekonomicznej ludności w podejmowaniu działalności gospodarczej na obszarach wiejskich w formie analizowanych zakładów (≤ 4 na 100 mieszkańców) zmniejszyła się najbardziej w województwie lubelskim (o 51 gmin) oraz wielkopolskim, małopolskim czy opolskim. Natomiast niewiele zmniejszyła się liczba takich gmin w województwach środkowej Polski (w mazowieckim, kujawsko-pomorskim, łódzkim, świętokrzyskim), a ponadto w podkarpackim. Na uwagę zasługuje szczególnie

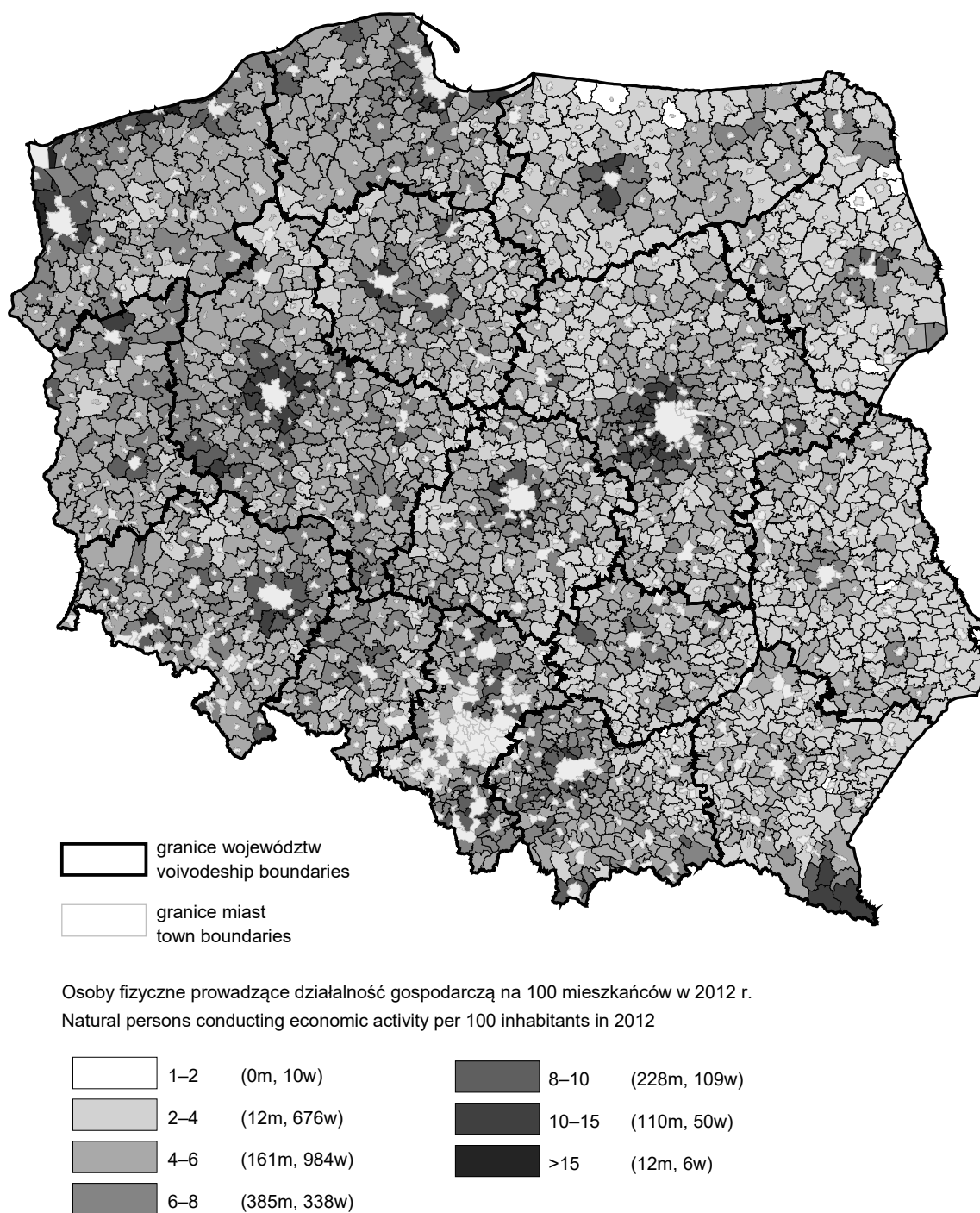
Tabela 2. Liczba gmin (z obszarami wiejskimi) o relatywnie dużej i małej liczbie osób fizycznych zarejestrowanych w systemie REGON na 100 mieszkańców wg województw w 2003 i 2012 r.

Table 2. Number of municipalities (rural areas) with a relatively large and small number of natural persons registered in the REGON system per 100 inhabitants by voivodeships in 2003 and 2012

Województwo Voivodeship	Liczba gmin (z obszarami wiejskimi) o liczbie osób fizycznych zarejestrowanych w systemie REGON na 100 mieszkańców Number of municipalities (rural areas) with a number of natural persons registered in the REGON system per 100 inhabitants								
	≥ 6			≥ 8			≤ 4		
	2003	2012	różnica difference 2012–2003	2003	2012	różnica difference 2012–2003	2003	2012	różnica difference 2012–2003
Dolnośląskie	32	51	19	6	14	8	25	11	-14
Kujawsko-pomorskie	17	20	3	3	8	5	45	41	-4
Lubelskie	1	7	6	0	0	0	150	99	-51
Lubuskie	12	20	8	2	6	4	14	5	-9
Łódzkie	18	33	15	5	8	3	53	48	-5
Małopolskie	34	66	32	7	17	10	61	30	-31
Mazowieckie	47	51	4	14	32	18	96	95	-1
Opolskie	3	20	17	0	3	3	38	10	-28
Podkarpackie	9	10	1	3	4	1	88	81	-7
Podlaskie	8	10	2	4	2	-2	73	79	6
Pomorskie	13	36	23	4	11	7	19	10	-9
Śląskie	45	67	22	12	20	8	18	7	-11
Świętokrzyskie	4	10	6	0	3	3	49	43	-6
Warmińsko-Mazurskie	5	8	3	0	3	3	72	57	-15
Wielkopolskie	52	80	28	12	26	14	59	28	-31
Zachodniopomorskie	31	44	13	13	18	5	25	8	-17

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS dla lat 2003–2012.
Source: own study based on data from BDL GUS 2003–2012.

Rys. 5. Liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą zarejestrowanych w systemie REGON na 100 mieszkańców na obszarach wiejskich i w miastach w Polsce w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS, 2012 (Adamczyk-Łojewska, 2016).

Fig. 5. Number of natural persons conducting economic activity registered in the REGON system per 100 inhabitants on rural areas and in towns in Poland in 2012

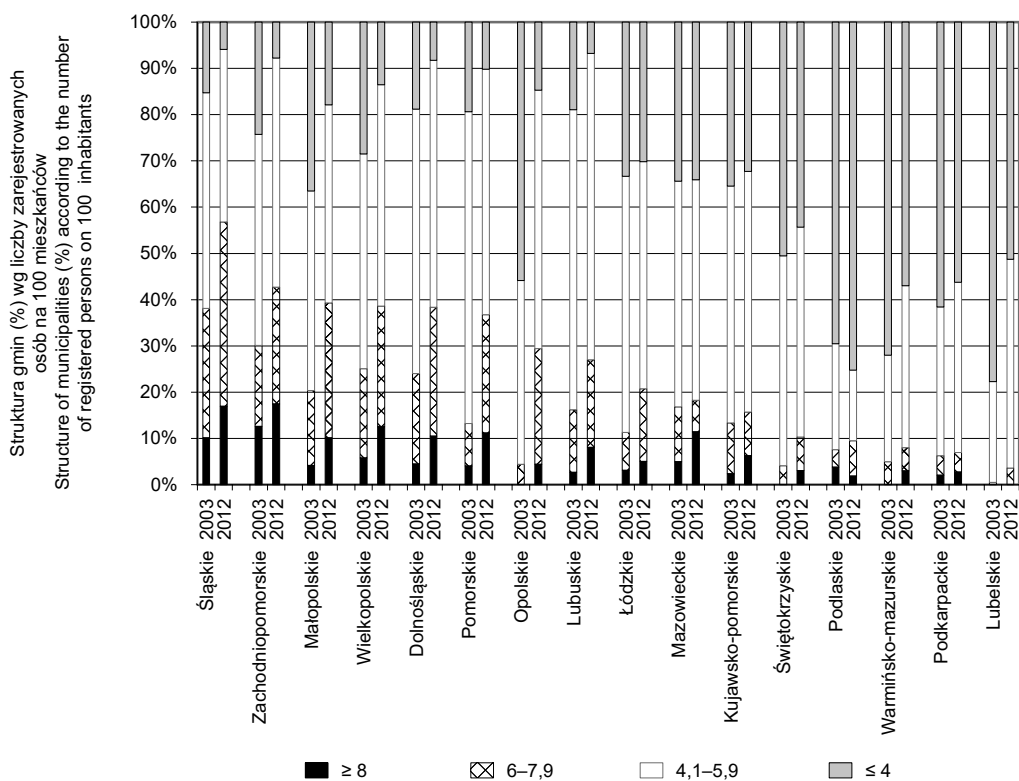
Source: own study based on data from BDL GUS, 2012 (Adamczyk-Łojewska, 2016).

niekorzystna sytuacja w analizowanym aspekcie województwa podlaskiego, w którym zwiększyła się liczba gmin o małej aktywności w zakresie analizowanej formy działalności gospodarczej (o 6 gmin, w tym o 3 z bardzo małą liczbą zakładów ≤ 2 na 100 mieszkańców) (tab. 2).

W analizowanym okresie 2003–2012 pogłębiły się różnice między województwami w strukturze obszarów wiejskich ze względu na udział gmin o wysokim i niskim poziomie rozwoju przedsiębiorczości. Znacząco poprawiła się pod tym względem struktura gmin w województwach południowo- i północno-zachodnich oraz zachodnich, gdzie istotnie wzrósł udział procentowy gmin o relatywnie dużej liczbie zakładów osób

fizycznych (≥ 6 na 100 mieszkańców). Na uwagę zasługują wręcz spektakularne zmiany w województwie opolskim, w którym udział gmin o małej aktywności w rozpatrywanym zakresie (liczba zakładów ≤ 4 na 100 mieszkańców) zmniejszył się z 56% do 15%, natomiast udział gmin o stosunkowo dużej aktywności pod względem liczby zakładów (≥ 6 na 100 mieszkańców) zwiększył się z 4% do 29% (rys. 6).

W odniesieniu do badanej aktywności znacznie mniejsze zmiany strukturalne dokonały się na obszarach wiejskich centralnej Polski. Najmniej korzystną strukturą obszarów z omawianego punktu widzenia charakteryzowały się w 2014 r. nadal województwa wschodnie,

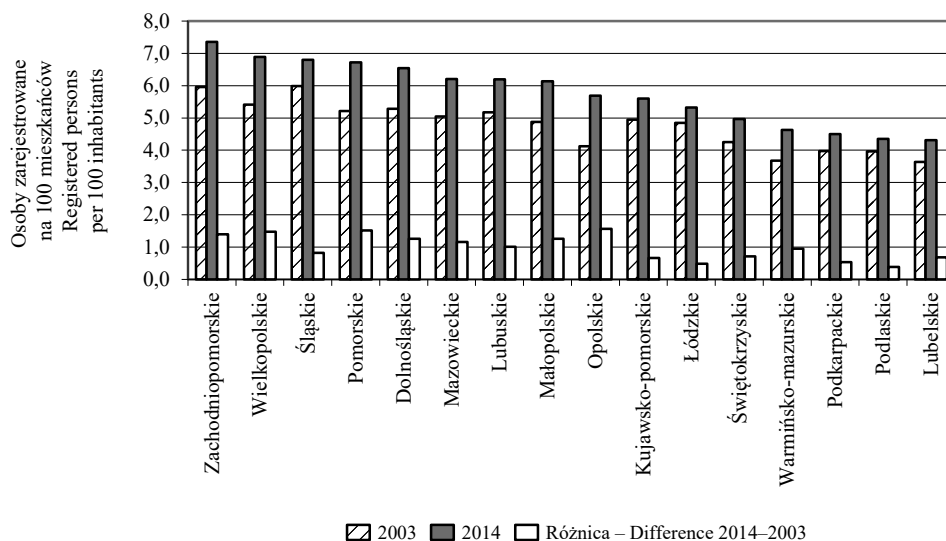

Rys. 6. Struktura gmin wg liczby osób fizycznych zarejestrowanych w systemie REGON na 100 mieszkańców obszarów wiejskich w 16 województwach Polski w 2003 i 2012 r. Kolejność województw według udziału gmin o liczbie podmiotów $\geq 6/100$ mieszkańców w 2012 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych BDL GUS, 2003, 2012.

Fig. 6. Structure of municipalities according to the number of natural persons registered in the REGON system per 100 inhabitants of rural areas in 16 Polish voivodeships in 2003 and 2012. The order of voivodeships according to the participation of municipalities with the number of entities $\geq 6/100$ inhabitants in 2012.

Source: own study based on data from BDL GUS, 2003, 2012.

Rys. 7. Liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą zarejestrowanych w systemie REGON na 100 mieszkańców na obszarach wiejskich w 16 województwach Polski w latach 2003–2014

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDR GUS, 2003–2014.

Fig. 7. Number of natural persons conducting economic activity registered in the REGON system per 100 inhabitants on rural areas in 16 Polish voivodeships in 2003 and 2014

Source: own study based on data from BDR GUS, 2003–2014.

jakkolwiek w części z nich (w lubelskim i warmińsko-mazurskim) zmniejszył się znacznie (odpowiednio z 78% do 51% oraz z 70% do 57%) udział gmin o względnie małej aktywności, a tylko w województwie podlaskim udział takich gmin się zwiększył (do 75%) (rys. 6).

Analizowany w układzie regionalnym wskaźnik liczby zakładów osób fizycznych zarejestrowanych w systemie REGON na obszarach wiejskich w relacji do mieszkańców zwiększał się na ogół systematycznie w latach 2003–2014 we wszystkich województwach, w tym najbardziej w południowo- i północno-zachodniej oraz zachodniej Polsce, natomiast najmniej w województwie podlaskim, podkarpackim oraz łódzkim (rys. 7).

Skala międzyregionalnych dysproporcji zmieniała się w badanym okresie. Współczynnik zmienności wskaźnika liczby zakładów osób fizycznych na 100 mieszkańców analizowany w przekroju województw zwiększał się (z wyjątkiem 2008 r.) w latach 2003–2010, co jest wyrazem rosnącego w tym czasie regionalnego zróżnicowania w badanym zakresie (rys. 8).

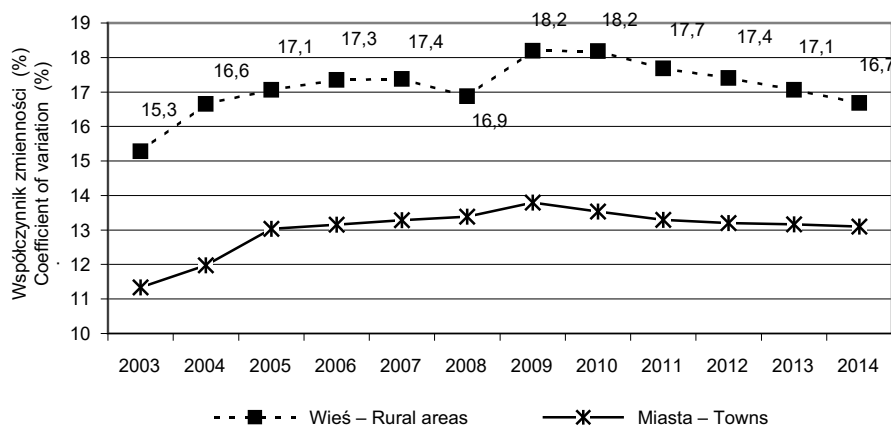
Po 2010 r. współczynnik zmienności wykazywał już tendencję malejącą w wyniku bardziej wyrównanego regionalnie tempa wzrostu badanej aktywności

gospodarczej. Niemniej jednak zróżnicowanie analizowanego wskaźnika w przekroju 16 województw było w 2014 r. nadal wyższe niż w bazowym 2003 r. Współczynnik zmienności kształtował się w 2014 r. na poziomie 16,7%, natomiast w 2003 r. – 15,5% (rys. 7).

PODSUMOWANIE I WNIOSKI

Analiza danych statystycznych (pochodzących z BDL GUS), dotyczących prywatnych zakładów osób fizycznych rejestrowanych w systemie REGON na obszarach wiejskich, przeprowadzona na poziomie lokalnym (tj. wszystkich w kraju gmin z obszarami wiejskimi) w odniesieniu do lat 2003–2012, a także na poziomie regionalnym dla lat 2003–2014, pozwoliła na sformułowanie następujących wniosków.

1. Obserwowany relatywnie duży (w porównaniu z miastami) i dość systematyczny (od 2004 r.) wzrost liczby zakładów osób fizycznych rejestrowanych na wsi w relacji do mieszkańców świadczy o upowszechnianiu się w badanym okresie przedsiębiorczych postaw ludności oraz rosnącej roli przedsiębiorczości w rozwoju obszarów wiejskich.

Rys. 8. Współczynnik zmienności liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą zarejestrowanych w systemie REGON na 100 mieszkańców na obszarach wiejskich i w miastach, w układzie województw w Polsce w latach 2003–2014

Źródło: opracowanie własne na podstawie BDR GUS, 2003–2014.

Fig. 8. Coefficient of variation of the number of natural persons conducting economic activity registered in the REGON system per 100 inhabitants on rural areas and in towns across 16 voivodeships in Poland in 2003–2014

Source: own study based on data from BDR GUS, 2003–2012.

2. W analizowanych latach (2003–2012) zwiększał się w Polsce zasięg terytorialny obszarów wiejskich charakteryzujących się znaczną aktywnością ludności w prowadzeniu samodzielnej działalności gospodarczej w badanej formie. W ogólnej liczbie gmin (z obszarami wiejskimi) zwiększył się w skali kraju z 59% do 69% udział lokalnych jednostek terytorialnych o liczbie zakładów >4/100 mieszkańców, w tym z 15% do 23% – o liczbie zakładów >6/100 mieszkańców.

3. Korzystny proces wzrostu aktywności ekonomicznej ludności w postaci prywatnych zakładów osób fizycznych miał jednak zróżnicowany terytorialnie przebieg. Przyrost obszarów o dużej liczbie zakładów (>8/100 mieszkańców) dokonał się przede wszystkim w bliskim sąsiedztwie największych i dużych miast Polski oraz związany był z rozszerzającą się suburbanizacją na tak zlokalizowanych obszarach wiejskich.

4. Rozwój przedsiębiorczości w postaci badanej formy aktywności gospodarczej, jaki miał miejsce również na obszarach wiejskich oddalonych od dużych ośrodków miejskich, był natomiast silnie zróżnicowany w układzie regionalnym. Pozytywne zmiany rozwojowe w zakresie badanej formy aktywności realizowanej na obszarach wiejskich dokonały się głównie w województwach

zlokalizowanych w południowo- i północno-zachodniej oraz zachodniej części kraju. W znacznie mniejszym zakresie w centralnej, a zwłaszcza we wschodniej części Polski.

5. Największy wzrost międzyregionalnych dysproporcji w badanym zakresie, mierzony współczynnikiem zmienności, miał miejsce w latach 2003–2010 (z wyjątkiem 2008 r.). W kolejnym okresie (2011–2014) tempo wzrostu badanej aktywności gospodarczej było bowiem nieco mniej zróżnicowane regionalnie. Niemniej w całym analizowanym okresie 2003–2014 zróżnicowanie wskaźnika liczby zakładów osób fizycznych w relacji do ludności wiejskiej zwiększyło się w przekroju województw. Współczynnik zmienności wzrósł z 15,3% (w 2003 r.) do 16,7% (w 2014 r.).

Wyniki przeprowadzonych badań świadczą o wyraźnym wzroście w okresie poakcesyjnym znaczenia prywatnej przedsiębiorczości gospodarczej w rozwoju obszarów wiejskich. Jednocześnie istniejące w tym zakresie nadal duże (i zwiększające się do 2010 r.) zróżnicowanie regionalne między Polską wschodnią i zachodnią wskazuje na potrzebę zintensyfikowania działań ukierunkowanych na przyspieszenie pożądaných procesów rozwojowych na obszarach opóźnionych

w historycznym procesie przemian strukturalnych. Problem ten wymaga jednak odrębnych pogłębionych studiów w zakresie doskonalenia instrumentów polityki strukturalnej i regionalnej realizowanej na różnych poziomach terytorialnej organizacji w kraju, a także w UE.

LITERATURA

- Adamczyk-Łojewska, G. (2016). Przekształcenia strukturalne i przestrzenne w gospodarce Polski w okresie poakcesyjnym. Bydgoszcz: Wyd. Uczeln. UTP.
- Adamczyk-Łojewska, G. (2013). Work productivity as an economic growth and prosperity factor in Poland from 2004–2010. *Stud. Mater. PSZW*, 67, 38–53.
- Adamczyk-Łojewska, G. (2007). Uwarunkowania strukturalne rozwoju gospodarczego Polski. Bydgoszcz: Wyd. Uczeln. UTP, ss. 319.
- Adamowicz, M. (2005). Przesłanki rozwoju wielofunkcyjności rolnictwa i zmian we wspólnej polityce rolnej. *Zagad. Ekon. Roln.*, 1 (302).
- BDL GUS (b.d.). Bank Danych Lokalnych Głównego Urzędu Statystycznego. Pobrano z: <https://bdl/stat.gov.pl>.
- Chojnicki, Z., Czyż, T. (2005). Rozwój społeczno-gospodarczy w ujęciu regionalnym. *Biul. KPZK PAN*, 219, 8–23.
- Gaweł, A. (2007). Ekonomiczne determinanty przedsiębiorczości. Poznań: Wyd. UE.
- Grzegorzewska-Mischka, E. (2010). Współczesne uwarunkowania rozwoju przedsiębiorczości w Polsce po wejściu do Unii Europejskiej. Warszawa: Oficyna Wydawnicza SGH.
- Hryniewicz, J. T. (2000). Endo- i egzogenne czynniki rozwoju gospodarczego gmin i regionów. *Stud. Region. Lokal.*, 2(2), 53–57.
- Piecuch, T. (2010). Przedsiębiorczość podstawy teoretyczne. Warszawa: Wyd. C.H. Beck.
- Psyk-Piotrowska, E., Sudra, E. (2014). Przedsiębiorczość osób młodych na wsi – stymulatory i bariery. *J. Agribus. Rural Dev.*, 2(32), 133–140.
- Rembisz, W. (2005). Popytowe ograniczenia wzrostu dochodów w rolnictwie. *Zagad. Ekon. Roln.*, 1(302).
- Schumpeter, J. (1960). Teoria rozwoju gospodarczego. Warszawa: PWN.
- Sikorska-Wolak, I. (2012). Przedsiębiorczość w ujęciu teoretycznym i w praktyce. W: K. Krzyżanowska (red.), *Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich. Stan i perspektywy rozwoju*. Warszawa: Wyd. SGGW.
- Stanny, M. (2014). Zróżnicowanie terytorialne wybranych problemów ludnościowych w kontekście rozwoju społeczno-gospodarczego polskiej wsi. W: A. Rączaszek, W. Koczur (red.), *Polityka społeczna wobec przemian demograficznych*. *Stud. Ekon. Zesz. Nauk. Uniw. Ekon. Katow.*, 167, 9–21.
- Stanny, M., Strzeleczyk, W. (2015). Zróżnicowanie przestrzenne sytuacji dochodowej gmin a rozwój społeczno-gospodarczy obszarów wiejskich w Polsce. *Rocz. Nauk. SERiA*, XVII, 4.
- Weiss, E., Bitkowska, A. (2014). Rolnictwo w Polsce w świetle zmian polityki Unii Europejskiej. *J. Agribus. Rural Dev.*, 2(32), 203–212.
- Woś, A. (2005). Społeczne funkcje rolnictwa i nowa równowaga. *Zagad. Ekon. Roln.*, 1(302).

ENTREPRENEURSHIP AS A FACTOR OF THE RURAL AREAS DEVELOPMENT – THE RESULTS OF RESEARCH AT THE LOCAL AND REGIONAL LEVEL

Summary. The article presents the results of research concerning natural persons conducting economic activity registered in the REGON system that characterize the development of entrepreneurship in rural areas in Poland in the post-accession period. The main objective of this study was to identify the development tendencies and territorial differentiation in the range of the analysed form of economic activity. The research was conducted using computer local data banks (BDL) published by Central Statistical Office of Poland, and also the techniques of GIS (Geographic Information Systems) to depict parts of the results in the form of thematic maps. The analysis of registered natural persons in relation to the population (per 100 inhabitants) was carried out at the two levels: local (in all municipalities in the country) for 2003–2012, as well as regional level (for 16 voivodeships) for 2003–2014. The research pointed to an increase of the importance of economic entrepreneurship in development of rural areas, and at the same time it showed a large territorial differentiation in this respect.

Key words: rural areas in Poland, development of entrepreneurship, natural persons conducting economic activity, territorial differences

Zaakceptowano do druku – Accepted for print: 9.02.2016